

MEVLÂNÂ HÂLİD-İ BAĞDADÎ'NİN HALİFELERİNDEN ŞEYH OSMAN SİRACÜDDİN ET-TAVÎLÎ (v. 1283/1866) VE BİYÂRE MEDRESESİ/TEKKESİ

Abdulcebbar KAVAK*

ÖZ

Mevlânâ Hâlid-i Bağdadî'nin Süleymaniyeli ilk halifesi olan Şeyh Osman Siracüddin et-Tavîlî (v. 1283/1866) Irak'taki Hâlidî şeyhleri içinde en geniş silsileyi oluşturan kişidir. Günümüzde Halepçe şehrinde bulunan Biyâre nahiyesinde postnişîn olduğu Biyâre Medresesi/Tekkesi, Irak'taki en etkin Hâlidî merkezlerinden biri olmuştur. "Küçük Ezher" olarak adlandırılan Biyâre Medresesi ve ona bağlı olarak açılan yeni tekkeler ile Nakşbandî-Hâlidîliğin Irak-İran sınırının her iki tarafında ve Anadolu'nun bazı bölgelerinde yayılması sağlanmıştır. Bu makalede Şeyh Osman Siracüddin et-Tavîlî'nin hayatına kısaca değindikten sonra Biyâre Medresesi/Tekkesi'nin tarihi, orada postnişîn olan Hâlidî şeyhleri hakkında bilgi verilecek ve bu şeyhlerin Biyâre dışında açtıkları yeni tekkelerden bahsedilecektir.

Anahtar Kelimeler: Şeyh Osman Siracüddin et-Tavîlî, Biyâre Medresesi/Tekkesi, Süleymaniye, Mevlânâ Hâlid-i Bağdadî, Nakşbandîlik

ABSTRACT

Sheikh Osman Siracuddin at-Tavîlî (v. 1283/1866) among the Caliphs of Mawlânâ Khâlid al-Baghdadî and Biyâre Madrasah/Lodge

Sheikh Osman Siracüddin et-Tavîlî (d. 1283/1866) who is the first caliphs of Mawlânâ Khâlid al-Baghdadî in Sulaymaniyah was the one having the largest successors among the Khâlidî Sheikhs in Iraq. Biyâre Madrasah, he was the Sheikh of it, placed in Biyâre township of Halabja today and it had been one of the most effective Khâlidî centers in Iraq. With Biyâre Madrasah called as "Small Azhar" and new lodges opening depending on it, the spread of Naqshbandî- Khâlidî was provided on the both borders of Iraq-Iran and some region of Anatolia. In this article, after short information about Sheikh Osman Siracüddin at-Tavîlî, the history of Biyâre Madrasah/Lodge, Khâlidî Sheikhs of the madrasah and the new lodges that were opened by these sheiks out of Biyâre.

* Yrd. Doç. Dr. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Öğretim Üyesi (akavak@agri.edu.tr)

Keywords: *Sheikh Osman Siracüddin at-Tavîlî, Biyâre Madrasah/Lodge, Sulaymaniyah, Marwânâ Khâlid al-Baghdadî, Naqshbandiyya*

Giriş

Nakşbendî-Hâlidiliğin Irak'ta yayılıp ciddi bir altyapıya sahip olmasında bölgedeki saygın ailelere mensup Hâlidî şeyhlerinin ve kurdukları tekkelerin rolü büyüktür. Bu meyanda Bağdat'ta Şeyh Ubeydullah el-Haydarî, Behdinin bölgesinden Şeyh Abdurrahman ve kardeşi Şeyh Abdüsselam el-Barzanî ile Surçî aşiretinden Şeyh Ahmed el-Kolekî, Karadağ'dan Şeyh Ömer b. Abdillatif el-Karadağî ve Halepçe bölgesinden Şeyh Osman Siracüddin et-Tavîlî'nin (v. 1283/1866) isimlerini zikretmek gerekir.¹ Bu şahsiyetler içinde şüphesiz en etkin olanı Mevlânâ Hâlid-i Bağdadî'nin Süleymaniyeli ilk halifesi olan² Şeyh Osman Siracüddin et-Tavîlî'dir.

Şeyh Osman Siracüddin'in *Biyâre Medresesi*'nde başlayan irşad faaliyetleri *Tavîle Zaviyesi*'nde vefatıyla son bulmuştur. Kendisinden sonra postnişin olan çocuklarının kurdukları Hanekîn, Kazrâbât, Kifri, Sedeşt, Ahmedâvâ, Bahekon, Durûd, Biyâvîle, Tebekel ve Gulp gibi tekkelerle³ Hâlidilik Süleymaniye'den Bağdat'a kadar sınıır boyunca yayılmıştır. Şeyh Osman'ın başlattığı tasavvufî faaliyetler sadece Irak'la sınırlı kalmamış İran'nın Merivan, Senendec, Sakız ve Bukan şehirlerinden Hazar denizinin güneybatısında bulunan Taliş bölgesine kadar ulaşmıştır.⁴

- 1 Bu şahsiyetler ve aileleriyle ilgili geniş bilgi için bk. İbrahim Fasîh Haydarî, *Unvânü'l-mecd fi beyânî abvâli Bağdad ve'l-Basra ve'n-Necd, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye*, Beyrut 2010, s. 106; Muhammed Es'ad, *Buğyetü'l-vâcid fi mektûbâtı hadreti Mevlânâ Hâlid*, Matbaatu't-terakkî, Dimaşk 1334, s. 189,202; Abbas Azzâvî, *'Aşâiru'l-Irak I-VI*, Mektebetü'l-Hadârât, Beyrut ts., II, 327; Azzâvî, "Hulefâu Mevlânâ Hâlid", *Mecelletü'l-mecma'i'l-ilmîyyi'l-Kürdî*, 2(2), Bağdat 1974, s. 199-200; Abdülkerim Müderris, *Yâd-ı Merdân*, Çaphâne-i Ârâs, Hevler 2011, I, 329; Martin van Bruinessen, *Ağa, Şeyh, Devlet* çev.: Banu Yalkut, İletişim Yayınları, İstanbul 1992, s. 344-345; Tûmas Buva, *Târîhu'l-Ekrâd*, çev.: Muhammed Teysîr Mirhan, Dâru'l-fikr, Dimaşk 2001, s. 48; Mela Eyyub, *Pêdâcûnevek le Méjûda Barzân*, Dâru Sipîrez, Duhok 2007, s. 28-29; Abdulla Ğefûr, "Aşîret-i Surçî lêkolîneveyekî le etno-cografya", *Akademi*, Hevler, sayı: 12, 2009, s. 86.
- 2 el-Beytâr, Abdürrezzak, *Hilyetü'l-beşer fi târîhi'l-karnî's-sâlise 'aşer I-III*, tahk.: Muhammed Behçet el-Beytâr, Dâru Sâdır, Beyrut 1993, II, 1052; Abdülkerim Müderris, *Ulemâunâ fi hidmeti'l-ilmî ve'd-dîn*, Dâru'l-Hürriyye, Bağdat 1983, s. 377
- 3 Müderris, *Ulemaunâ*, s. 411-412; Muhsin Müftü, *Geber-i Hakikat*, Çaphane-i Zankoyi Selahaddin, Hevler 2001, I, 213.
- 4 Hamit Algar, *Nakşibendilik*, çev.: Komisyon, İnsan Yayınları, İstanbul 2007, s. 313-329.

Şeyh Osman Siracüddin'in postnişin olduğu *Biyâre Medresesi* yaklaşık 600 yıllık geçmişi ile iyi bir tedrisât geleneğine sahip bir ilim merkezi olarak hizmet vermiştir.⁵ Şeyh Osman'ın Nakşbendî şeyhi olarak irşadla görevlendirilmesiyle beraber aynı medrese, tekke⁶ olarak da hizmet vermeye başlamıştır.

İlmî ve tasavvufî hizmetlerindeki kalite ve süreklilik ile yetiştirdiği çok sayıda âlim ve mutasavvıf sebebiyle “Küçük Ezher” olarak adlandırılan Biyâre, hem ilim erbabı ve mutasavvıfların hem de yerli ve yabancı çok sayıda araştırmacının dikkatini çekmiştir. Bölgedeki medreselerden bahsedildiğinde Biyâre'nin listenin başında yer aldığı görülür.⁷ Fransız asıllı Lovat'ın bölgenin inanç haritasını ortaya çıkardığı ve İngilizce-Kürtçe olarak hazırladığı *Kürdistan Land of God* adlı eserinde Biyâre'ye özellikle atıfta bulunmuş ve Biyâre Tekkesi hakkında bilgi vermiştir.⁸ Abdülkerim Müderris'in *'Ulemâunâ fi hidmeti'l-ilmî ve'd-dîn* ve *Yâd-ı Merdân* adlı eserleri ile Abdürrezzâk Abdurrahman Muhammed'in, *Serbürdeki Havraman Serdâneki Tavîle* ve Muhsin Müftü'nün *Gevher-i Hakikat* adlı eserleri Biyâre Tekkesi hakkında önemli bilgiler içeren kaynaklardır.

I. Şeyh Osman Siracüddin et-Tavilî

1. Hayatı

Şeyh Osman Siracüddin et-Tavilî, 1195/1781 yılında günümüzde Kuzey Irak'ın Halepçe kentinde yer alan Tavîle Köyü'nde dünyaya gelmiştir. Soyu baba tarafından Hz. Hüseyin'e, anne tarafından ise Hz. Hasan'a dayanan Şeyh Osman'ın tam adı Osman b. Hâlid b. Abdillâh b. Muhammed b. Dervîş b. Müşerref b. Cum'a b. Zâhir'dir.⁹ Halepçe'nin köklü ve saygın ailelerinden olan Tavilî ailesinin, soyu Hz. Hüseyin'e dayanan ve Hamrîn Dağında ikamet eden Naîm Seyyidlerinden oldukları ve aile büyüklerinden Seyyid Zahir'in Hamrîn'den Havraman bölgesine göç ederek Tavîle Köyü'ne yerleştiği belirtilir.¹⁰

Şeyh Osman'ın Tavîle'de Kur'an-ı Kerim öğrenimi ile başlayan eğitimi Biyâre, Hırpan, Hürmal ve Halepçe'de bulunan medreselerde devam etmiştir.

5 Muhammed Ali Karadağî, *Difâ'ek Le Xwendin Le Hucrekânê Kurdistanê*, Navendâ Rageyandinê Ârâ, Silêmani 2009, s. 7.

6 Irak'taki sûfi çevreler Kadirî tekkeleri için “tekye” Nakşbendî tekkeleri için de sadece “Hânekâ” kelimesini kullanmaktadırlar. Biz makalede hepsi için tekke kelimesini kullanacağız.

7 Karadağî, *Difâ'ek Le Xwendin*, s. 7.

8 François Xavier Lovat, *Kurdistan Land of God*, Chelsea Wharf, London, s. 124-135.

9 el-Beytâr, *Hilyetü'l-beşer*, II, 1052; Müderris, *Yâd-ı Merdân*, II, 9-10.

10 Müderris, *Yâd-ı Merdân*, II, 9.

Abdülkerim Müderris, onun medrese eğitimini ikmal ettikten sonra daha üst seviyede medrese eğitiminden istifade edebilmek ve içinde tasavvufa karşı oluşan iştihak sebebiyle yirmi beş yaşında iken Bağdat'a gittiğinden bahseder.¹¹ Şeyh Osman, Bağdat'a gittikten sonra Şeyh Abdulkadir Geylanî'nin türbesinin yanında yer alan medresede ders okumaya başlar. Bu arada kurulan zikir halkalarına da dâhil olur.¹² Onun medrese eğitiminin devam ettiği bu dönemde herhangi bir şeyhe intisap edip etmediği hususunda bilgi bulunmamaktadır.

1226/1811 yılında Mevlânâ Hâlid-i Bağdadî Hindistan'dan memleketi Süleymaniye'ye dönmüş ve çok geçmeden Bağdat'a gelerek Şeyh Abdulkadir Geylanî türbesinde misafir olarak kalmaya başlamıştır.¹³ Şeyh Osman daha önce Halepçe bölgesindeki medreselerde eğitim gördüğü dönemde tanıştığı Mevlânâ Hâlid'i ziyaret ederek ona intisap etmiştir. Müderris, Şeyh Osman'ın Mevlânâ Hâlid'e intisap ettiğinde otuz bir yaşında olduğunu ifade eder.¹⁴

Şeyh Osman Bağdat'ta Abdulkadir Geylanî türbesinde başlayan tasavvufi eğitimine Süleymaniye'de devam etmiştir. Çünkü Mevlânâ Hâlid beş ay kaldığı Bağdat'tan ayrılarak Süleymaniye'ye dönmüş ve orada Nakşbendî şeyhi olarak irşad faaliyetlerine başlamıştır. Şeyh Osman da intisap ettiği Mevlânâ Hâlid ile beraber Süleymaniye'ye dönmüş ve yanında seyr ü sülûkünü devam ettirmiştir. 1226/1811'de başlayan tasavvufi eğitimini 1228/1813 yılında tamamlayan Şeyh Osman otuz üç yaşında Mevlânâ Hâlid'den tarikat icâzeti almıştır.¹⁵

Şeyh Osman Siracüddin et-Tavîlî'nin Süleymaniye bölgesinde Mevlânâ Hâlid'den tarikat icâzeti alan ilk halifesi olduğu söylenir.¹⁶ Tarikat icâzeti aldıktan sonra da Mevlânâ Hâlid'in yanından ayrılmayan Şeyh Osman, şeyhinin 1238/1822'de Şam'a gidişinden sonra Havraman bölgesine dönmüş Biyâre ve Tavîle köylerinde irşad ve tedrisâtla uğraşmıştır.¹⁷ Mevlânâ Hâlid'in

11 Müderris, *Yâd-ı Merdân*, II, 11.

12 Müderris, *Yâd-ı Merdân*, II, 11.

13 Osman b. Sind el-Vâilî en-Necdî, *Asfa'l-mevârid min silsâli avvâli'l-imam Hâlid*, el-Matbaatü'l-İlmiyye, Mısır 1310, s. 64; Muhammed b. Süleyman el-Hanefî el-Bağdadî, *el-Hadîkatü'n-nediyye fi âdâbi't-tarîkati'n-Nakşbendîyye ve'l-behçeti'l-Hâlidîyye*, el-Matbaatü'l-İlmiyye, Mısır 1310, s. 39; İbrahim Fasih Haydarî, *el-Mecdu't-tâlid fi menâkibi-Şeyh Hâlid*, Matbaatu'l-Âmire, İstanbul 1292, s. 34; Abdülmecid el-Hânî, *el-Hadâiku'l-verdiyye fi hakâiki ecillâi'n-Nakşbendîyye*, Matbaatu Ârâs, Erbil, 2009, s. 311.

14 Müderris, *Yâd-ı Merdân*, II, 11-13.

15 Müderris, *Yâd-ı Merdân*, II, 13-14.

16 Haydarî, *el-Mecdu't-tâlid*, s. 51; el-Beytâr, *Hilyetü'l-beşer*, II, 1052; Müderris, *Ulemâuna*, s. 377; *Yâd-ı Merdân*, II, 14.

17 Müderris, *Yâd-ı Merdân*, II, 16.

“Fakih Osman” diye hitap ettiği¹⁸ Şeyh Osman, Hurmal mıntıkasında yer alan *Biyâre Medresesi*'ni¹⁹ daha da etkin hale getirmiş ve ilmî faaliyetlere paralel olarak tasavvufî etkinlikleri de bu medresede yürütmeye başlamıştır.

Biyâre ve Tavîle arasında mekik dokuyan ve daha çok Biyâre'de ikamet eden Şeyh Osman Siracüddin, 1272/1856 tarihinden sonra tamamen Tavîle Köyüne yerleşerek orada bir de Zaviye kurmuştur.²⁰ Şeyh Osman'ın Tavîle'de ikamet etmeye başlaması oranın ilmî ve tasavvufî yönden canlanmasını sağlamıştır.

Bir dönem Süleymaniye merkezinde bulunan *Hânekâyı Mevlânâ Hâlid*'de görev yapan Şeyh Osman²¹ ömrünün geri kalanını Biyâre ve Tavîle'de ilim ve irşadla geçirmiştir. Büyük çoğunluğu Biyâre Medresesi'nde olmak üzere yüze yakın halife yetiştiren²² Şeyh Osman, Mevlânâ Hâlid'in ilk halifeleri içerisinde en çok halife yetiştiren kişidir.

Şeyh Osman'ın postnişîn olduğu *Biyâre Medresesi* hem ilmî hem de tasavvufî açıdan bölgenin gözde merkezlerinden biri haline gelmiştir. Bu sayede gerek Irak'ın farklı bölgelerinden gerekse İran'ın Sünnî Kürtlerin meskûn olduğu kuzeybatı şehirleri Merivan, Senendec ve Bane ile Azerî ve Dağıstanlıların meskûn olduğu Taliş ve Dağıstan bölgelerinden çok sayıda zevat ilim ve tasavvuf eğitimi için Biyâre'ye teveccüh etmişlerdir.²³ el-Beytâr, Şeyh Osman'ın irşad faaliyetleri sayesinde İran'da yaşayan çok sayıda Yahudi ve Hıristiyan'ın Müslüman olduklarından bahsetmektedir.²⁴

İrşad faaliyetlerini yürütürken diğer tarikat mensuplarıyla oldukça seviyeli ve samimi münasebetler kuran Şeyh Osman, bölgede saygın bir yere sahip olan Berzencî ailesine mensup Kadirî şeyhlerinden Süleymaniyeli Kâke Şeyh Ahmed'le mektuplaşarak²⁵ dostluğunu ilerletmiştir.

18 Müderris, *Yâd-ı Merdân*, I, 170.

19 Asırlardır Halepçe bölgesinde hizmet veren bu medrese hakkında Biyâre Tekkesi başlığı altında bilgi verilecektir.

20 Müderris, *Yâd-ı Merdân*, II, 31; Abdürrezzâk Abdurrahman Muhammed, *Serbürdeki Havraman Serdâneki Tavîle*, Çaphâne-i Mahâret, Tahran 2005, s. 546.

21 Müderris, *Yâd-ı Merdân*, II, 16.

22 Ebû Hâmid el-Bisârânî ile Abdülkerim Müderris'in tespit ettikleri halife sayısı 96'yı bulmaktadır. Bk. Hamid Katib el-Bisârânî, *Riyâzü'l-müştâkin fî menâkıb-i Mevlânâ Hâlid Ziyâiddîn*, Yazma nüsha, Erbil 1316, s. 94-108; Müderris, *Yâd-ı Merdân*, II, 23-24.

23 Müderris bu zatlardan onlarcasının adından bahsetmektedir. Bk. Müderris, *Ulemâuna*, s. 24-627; Müftü, *Gevher-i Hakikat*, I, 213-220, 254-256, 296-299, II, 266, 314,332.

24 el-Beytâr, *Hilyetü'l-beşer*, II, 1052.

25 Müderris, *Yâd-ı Merdân*, II, 39-40.

Şeyh Osman'ın yaptığı evliliklerden altısı erkek on altısı kız toplam yirmi iki çocuğu dünyaya gelmiştir.²⁶ Şeyh Osman, 1283/1866 tarihinde²⁷ Tavîle Köyü'nde vefat etmiştir.²⁸ Türbesi aynı köyde bulunan tekkenin yakınında yer almaktadır. Halifelerinden Ma'dûm mahlasıyla bilinen Şeyh Abdurrahim el-Mevlevî (v. 1300/1883) onun vefatına şu satırlarla tarih düşmüştür.²⁹

هدأ اضطراب بحر الواحد "1283"

بذا بدا تأريخ عام الهجرة

2. Tarîkat Silsilesi, Talebeleri ve Halifeleri

Şeyh Osman Siracüddin et-Tavîlî'nin Hâlidî şeyhleri içinde Seyyid Taha Nehrî (v. 1269/1853)'den sonra en geniş ikinci silsileyi oluşturan şahsiyet olduğu söylenebilir. Onun tarîkat silsilesi Hz. Ebûbekir'den itibaren şu şekilde devam etmektedir:

- Hz. Ebûbekir (v. 13/634)
- Selmân-ı Farisî (v. 35/655)
- Kasım b. Abdillâh (v. 102/720)
- Câfer-i Sâdık (v. 148/765)
- Bayezid-i Bistamî (v. 261/875)
- Ebu'l-Hasan Harakânî (v. 419/1029)
- Ebu Ali Faremedî (v. 477/1084)
- Yusuf Hemedânî (v. 535/1140)
- Abdülhâlık Gucdüvânî (v. 617/1220)
- Arif Rîvegerî (v. 649/1251)
- Mahmud Encirfağnevî (v. 670/1271)
- Ali Ramitenî (v. 705/1305)
- Emir Külâl (v. 777/1375)
- Muhammed Baba Semmâsî (v. 740/1339)
- Bahauddin Muhammed Nakşbend el-Buhârî (v. 791/1389)
- Alaeddin Attar (v. 802/1399)
- Yakup Çerhî (v. 847/1443)
- Ubeydullah Ahrâr (v. 895/1490)
- Muhammed Zâhid (v. 922/1516)
- Derviş Muhammed (v. 970/1562)
- Muhammed Hâcegî Emkenegî (v. 1008/1599)

26 Müderris, *Yâd-ı Merdân*, II, 28-31.

27 el-Beytâr, onun vefat tarihini 1230/1815 kûsür olarak verir ki bu doğru değildir. Bk. el-Beytâr, *Hilyetü'l-beşer*, II, 1052.

28 Müderris, *Ülemâunâ*, s. 379.

29 Müderris, *Yâd-ı Merdân*, II, 37.

- Muhammed Baki Billah (v. 1014/1605)
Ahmed Sirhindî (v. 1034/1624)
Muhammed Ma'sûm Sirhindî (v. 1098/1686)
Seyfeddin b. Muhammed Ma'sûm Sirhindî (v. 1100/1689)
Nur Muhammed Bedevûnî (v. 1135/1723)
Habîbullah Mazhar-ı Cân-ı Cânân (v. 1195/1780)
Abdullah Dihlevî (v. 1240/1824)
Mevlânâ Hâlid-i Bağdadî (v. 1242/1827)
Osman Siracüddin et-Tavilî (v. 1283/1866)³⁰

Şeyh Osman sahip olduğu ilmî birikimi ve etkin irşad faaliyetleri sayesinde etrafında çok sayıda talebe toplanmıştır. Talebelerini medrese eğitiminin yanında tasavvufî terbiyeden de geçiren Şeyh Osman'ın büyük bir kısmı İran topraklarında yer alan Havraman bölgesinde çok saygın bir mevkiye yükseldiği görülür. Talebeleri içerisinde özel kâtibi Molla Hamid el-Bîsârânî ve Seyyid Abdurrahîm el-Mevlevî gibi şiir ve edebiyat alanında tanınmış şahsiyetlerin yanında Molla Nûdşî, Molla Fethullah Cuvanrûyî, Muhammed Karadağî, Molla Muhammed Hevlerî/Şeyh Çolî gibi bölgenin tanınmış âlimleri de bulunmaktadır.³¹ Ayrıca yanında medrese eğitimi ve tasavvufî eğitim almadan kısa süreli sohbetlerine katılan ve kendisine intisap eden onlarca şahsiyetten bahsedilir ki bunların içinde Baban Ahmed Paşa, Sine hâkimi Rızakulu Han gibi yöneticilerle Şeyh Ahmed Zuhâvî, Halepçeli Şeyh Heme Said, Fakı Mahmud Sabuncî gibi âlimler en çok tanınanlardır.³²

Şeyh Osman irşad hayatı boyunca Irak, İran ve Anadolu'dan çok sayıda âlim şahsiyetin de yer aldığı yüze yakın halife yetiştirmiştir. Bunlardan isimleri tespit edilen doksan altı halifesi şunlardır: Şeyh Ali et-Tavilî, Şeyh Ali es-Sergetî, Şeyh Abdülkerim es-Sergetî, Molla Hamid el-Bîsârânî, Molla Muhammed el-Hânedeni, Şeyh Muhammed el-Berzencî, Şeyh Hüseyin el-Havramî, Seyyid Hamid el-Havramî, Molla Sadruddin er-Rûvârî, Seyyid Kutbuddin el-Kelcînî, Seyyid Muhammed Emin el-Kelcînî, Şeyh İsmail el-Hecîcî, Molla Ahmed en-Nûdşeyî, Molla Muhammed Emin en-Nûdşeyî, Molla Mahmud ed-Dişeyî, Seyyid Şihabüddin et-Taleşî, Molla İbrahim el-Cuvanrûdî, Molla Hasan el-Cuvanrûdî, Molla Fethullah el-Cuvanrûdî, Seyyid Kânûn el-Hânekeyî, Seyyid Abdulkhakim el-Hânekeyî, Seyyid Bayezid el-Hânekeyî, Seyyid Abdurahman el-Hânekeyî, Seyyid Şakerem et-Tâvekûzî, Seyyid Abdurrahim et-Tâvekûzî, Şeyh Yakub eş-Şerefbeyânî, Şeyh Muhammed Gevre, Seyyid Abdulkadir/Halife Kadîr, Molla Abdullah el-Çorî, Şeyh Heme Sâdik,

30 Silsilenin Mevlânâ Hâlid-i Bağdadî'ye kadar olan kısmı *el-Hadâikü'l-verdiyye* adlı eserden alınmıştır. Bk. el-Hânî, *el-Hadâikü'l-verdiyye*, s. 10-12.

31 Müderris, *Ulemâunâ*, s. 378; Müderris, *Yâd-ı Merdân*, II, 20-22.

32 Müderris, *Yâd-ı Merdân*, II, 24-25.

Seyyid Kasım en-Negî, Şeyh Hüseyin el-Baklavâyî, Molla Mustafa el-Kelâtî, Şeyh Heme Sâdık Mâziben, Molla Kasım el-Paygelânî, Molla Musa el-Paygelânî, Molla Haydar el-Evîhengî, Molla Abdülkerim el-Evîhengî, Şeyh Şükrullah es-Sineyî, Şeyh Mahmud Bakır es-Sineyî, Molla Mahmud es-Sineyî, Şeyh Muhammed es-Semîrânî, Molla Mustafa eş-Şîrî, Şeyh Mustafa es-Sakızî, Seyyid Abdülkerim el-Mukriyânî, Molla Muhammed el-Hevşârî, Molla Yusuf el-Palavâyî, Molla Muhammed el-Baneyî, Şeyh Fettah eş-Şilerî, Molla Abdülkerim Halepçe, Şeyh Süleyman el-Çinareyî, Şeyh İsmail es-Soleyî el-Berzencî, Şeyh Muhammed el-Karadağî, Şeyh Abdullah Kutub Karadağî, Şeyh Muhammed el-Karadağî, Şeyh Abdurrahman b. Hayyât el-Karadağî, Seyyid Muhammed Emin ez-Zevîmerî el-Karadağî, Şeyh Mustafa en-Nevtî el-Karadağî, Şeyh Abdurrahman b. Muhammed Bek, Molla Osman el-Bâlehî, Molla Osman el-Kânîkeveyî, Molla Muhammed es-Süleymanî, Şeyh Hüseyin Haznedar, Şeyh Heme Salih Haznedar, Molla Ömer el-Celemurdî, Şeyh Hasan el-Kerkükî, Şeyh Cevad el-Kerkükî, Molla Ömer Ömerkümbedî, Molla İbrahim Köysancakî, Molla Mustafa Köysancakî, Molla Mustafa Bilbas, Molla Ahmed eş-Şavîrî, Molla Veysî, Şeyh Nebî el-Mâvîlî, Molla Taha el-Balekî, Molla Mahmud er-Revandûzî, Molla Mahmud, Molla Ali el-Bîtevâteyî, Şeyh Ali el-Bâlîsânî, Molla Ebubekir el-Hevlerî, Molla Muhammed el-Hevlerî/Şeyh Çolî, Seyyid Hüseyin Efendi el-İstanbulî, Hakimzâde Ali Efendi, Molla Muhammed es-Siirdî/Muhammed Hazîn el-Firsâfî, Molla Muhammed el-Kureyşî ed-Diyarbekrî, Abdülhâdi Talşim, Şeyh Hıdır el-Kerkükî, Molla Ömer b. Abdillâh b. Molla İbrahim b. Ömer Kûmbetî, Şeyh Abdülkerîm Dekâ, Şeyh Ali el-Biyârî, Heme Murad es-Sergetî, Şeyh Abdullah ed-Dîmeyevî, Hacı İvaz el-Pâveyî, Molla Abdülbaki el-Pâveyî, Şeyh Süleyman el-Keymeneyî³³

II. Biyâre Medresesi (Tekkesi)

Biyâre, Kuzey Irak'ın İran sınırına yakın Havraman bölgesini³⁴ içine alan Halepçe şehrinin bir nahiyesidir. 1970 yılına kadar Halepçe'ye bağlı Hurmal nahiyesinin bir köyü iken, bu tarihten itibaren idari olarak köyden nahiyeye dönüştürülmüştür.³⁵ Biyâre, Hurmal nahiyesine 18 km, İran sınırında yer alan

33 Bisârânî, *Riyâzû'l-müştâkîn*, s. 94-108; Müderris, *Yâd-ı Merdân*, II, 19-24.

34 Halk arasında Avraman olarak yaygın olan Havraman bölgesi, günümüzde Kuzey Irak'ın Süleymaniye şehrinin güneydoğusundan İran'ın Merivan şehrine kadar uzanan geniş bir alan için kullanılır. Toplam mesafesi 10320 km² olup dağlık bir bölgedir. Bu bölgenin 9150 km²lik kısmı İran'da, 1170 km²lik bölümü ise Irak topraklarında yer almaktadır. Birbuçuk milyon nüfuslu Havramanda nüfusun büyük çoğunluğu sınırın İran tarafında yaşamaktadır. Oldukça eski bir tarihe ve yerleşim alanına sahip olan Havraman bölgesinde Kürtçe'nin Havramî lehçesi konuşulmaktadır. Bu konuda daha geniş malumat için bk. Muhammed, *Serbürdeki Havraman*, s. 21-22.

35 Muhammed, *Serbürdeki Havraman*, s.1297.

Tavile Köyü'ne 14 km ve Halepçe'ye 21 km uzaklıkta bulunmaktadır.³⁶ *Biyâre-i Şerîfe* olarak da adlandırılan³⁷ bu nahiyenin çok eski bir yerleşim yeri olduğundan bahsedilir.³⁸ Osmanlı dönemine kadar farklı hânedanların hükmettiği Biyâre de bazen Erdelan beyleri bazen de Baban ve Caf beyleri hüküm sürmüşlerdir.³⁹

İslam ordularının bölgeyi fethetmesiyle birlikte cami ve medreselerin kurulmaya başlandığı Biyâre'de Abdullah b. Ömer tarafından yaptırılan bir cami ile sonradan Pîr Muhammed Biyârî tarafından yaptırılan bir cami ve Hânekâ'dan bahsedilir.⁴⁰ Biyâre'de asırlardır varlığını devam ettiren *Biyâre Medresesi*'nin ne zaman ve kim tarafından kurulduğu bilinmemektedir. Abdurrezzak Abdurrahman Muhammed, Biyârî nisbesiyle meşhur olan ve en son Molla İsmail (v. 1200/ 1785) ve oğlu Molla İbrahim'in temsil ettikleri ailenin yaklaşık yirmi beş nesildir babadan oğula geçen müderrislik görevlerinden yola çıkarak medresenin 700/1300'lü yıllardan beri var olduğunun söylenebileceğini belirtir.⁴¹

Uzun süreden beri tedrîsât yapılan bu medresenin ilmî kimliğini kaybetmeden aynı zamanda tasavvufî hizmet de vermeye başlaması şüphesiz Şeyh Osman Siracüddin et-Tavilî'nin orada postnişîn olmasıyla başlar. Her ne kadar Şeyh Osman 1236/1820'li yıllara kadar bazen tek başına bazen de mürşidi Mevlânâ Hâlid-i Bağdadî ile beraber Havraman bölgesine gelerek irşad faaliyetlerinde bulunulduysa da⁴² sürekli ve düzenli irşad faaliyetleri ancak 1820'den sonra gerçekleşmiştir.

Şeyh Osman Siracüddin'le başlayan irşad faaliyetleri ile Biyâre ve çevresinde Nakşbendî tarikatı yaygınlaşmış ve halk Şeyh Osman'a ve yaydığı Nakşbendîliğe ciddi teveccühte bulunmuştur. Öyle ki Biyâre şeyhler mıntıkası olarak meşhur olmuştur.⁴³ Şeyh Osman Siracüddin et-Tavilî ve kendisinden sonra posta oturan Şeyh Ömer Ziyaüddin, Şeyh Necmüddin, Şeyh Alaaddin ve Şeyh Osman-ı Sâni Biyâre'de ilmî ve tasavvufî hayatı hep canlı tutmuşlardır.

36 Abbas Azzâvî, *Şehrezûr-es-Süleymaniye*, haz. Muhammed Ali Karadağî, Matbaatü's-Salimî, Bağdat 2000, s. 79; Muhammed, *Serburdêki Hevraman*, s. 1297.

37 Bu nahiyenin "*Biyâre-i Şerîfe*" olarak adlandırılması orada muhafaza edilen ve Mehasin-i Şerîfe diye adlandırılan Hz. Peygambere ait sakal-ı şeriften dolayıdır. Bk. Muhammed, *Serburdêki Hevraman*, s. 1298.

38 Muhammed, *Serburdêki Hevraman*, s. 1298.

39 Muhammed, *Serburdêki Hevraman*, s. 1304.

40 Muhammed, *Serburdêki Hevraman*, s. 1309.

41 Muhammed, *Serburdêki Hevraman*, s. 1309.

42 Müderris, *Yâd-ı Merdân*, II, 15-16.

43 Muhammed, *Serburdêki Hevraman*, s. 1298.

Şeyh Osman Siracüddin'den sonra *Biyâre Medresesi*, mekân olarak ilmî ve tasavvufî hizmetlerin yürütülmesinde yetersiz kalınca o dönemde postnişin olan Şeyh Ömer Ziyaüddin, 1307/1889'da medresesi ve müşteminatıyla beraber büyük bir tekke yaptırmıştır.⁴⁴ Şeyh Ömer Ziyaüddin'den sonra tekkede irşad faaliyetlerini yürüten Şeyh Necmüddin ve Şeyh Alaaddin Biyârî zamanında ise artan talebi karşılamak üzere var olan tekke ve medreselere bir tekke daha ilave edilmiştir. Böylece eski medrese ile beraber üç ayrı mekânda tedrisat ve irşad hizmeti verilmesi sağlanmıştır.

Biyâre Medresesi'ni o dönem Kuzey Irak'ta bulunan yüzlerce medreseden ayıran en önemli özelliği bu medresenin hem tedrisat hem de irşad faaliyetlerini birlikte ve uyumlu bir şekilde yürütmesidir. Şeyh Osman Siracüddin'le başlayan ve oğullarıyla devam eden süreçte *Biyâre Medresesi* âlim ve mutasavvıfların bir arada buldukları, aynı ortamda ders ve zikir halkalarının kurulduğu bir maneviyat merkezi haline gelmiştir. Şeyhe intisabı bulunmayan müderris ve talebelerin de barındığı medresede bu şahıslara hemen yanı başlarındaki tekkede icra edilen zikir ve hatmelere katılmaları hususunda baskı yapılmamıştır. Bu hususta anlatılan şu nükteli hadise aslında yukarıda bahsettiğimiz özgür ortamın bir sonucudur.

Senendec bölgesinde şiir ve edebiyat sahasında isim yapmış ve *Kürtlerin İmru'l-Kays*'ı diye nitelenen Şeyh Selim es-Sineyî (v. 1333/1914) adındaki bir şahıstan bahsedilir. Şeyh Selim şiir ve edebiyatın doruğunda bir şahıs iken tasavvufa meyletmiş ve Biyâre'ye gelerek o dönem postnişin olan Şeyh Ömer Ziyaüddin'in müritleri arasında eğitim görmeye başlamıştır. Şeyh Ömer zaman zaman ona takılır ve edebî latifelerde bulunurdu. Yine Şeyh Selim'in bulunduğu böyle bir ortamda Şeyh Ömer Ziyaüddin etrafındakilere dönerek;

-Selim'in neye ihtiyacı olduğunu biliyor musunuz? Diye sorar.

Orada bulunanlar kendilerine göre farklı cevaplar verirler. Şeyh Ömer Ziyaüddin ise hayır, hayır der bilemediniz. Selim'in ihtiyaç duyduğu tek şey "te" harfidir. Herkes önce şaşırır sonra şeyhin açıklamasıyla nükteyi anlarlar. Yani Selim'in başına Arapça "te" harfi gelince "teslim" kelimesine dönüşür. Selim'in tek ihtiyacı şeyhe gelip teslim olmasıdır der. Bunun üzerine Selim Şeyh Ömer'e intisap eder ve onu methettiği çok sayıda kaside kaleme alır.⁴⁵

Birçok tanınmış âlimin müderrislik yaptığı *Biyâre Medresesi* zamanla bir üniversite havasına bürünmüş, hocaları, talebeleri ve kaliteli eğitimiyle "Küçük Ezher" olarak adlandırılmıştır.⁴⁶

44 Müftü, *Gevher-i Hakikat*, I, 213.

45 Müderris, *Ulemaunâ*, s. 224-225.

46 Muhammed, *Serburdêki Hevraman*, s. 1311.

Biyâre'nin hem ilim hem de tasavvufî yönden bir merkez haline gelişinden sonra Şeyh Osman-ı Sâni babası Şeyh Alaaddin'e yazdığı bir şiirinde Biyâre'yi Tur-i münâcât olarak niteleyerek şöyle der:

*Sergeşte mebin, her veku Pervin ve Sitare
Bo ehl-i hîret ho niye, lazım be işare
Herkes eyevi aff-ı Huda, omr-i dubare
Emro beyeqîn ka'be-yi hâcât e Biyâre
Me'lûm e keva Tûr-i münâcât e Biyâre⁴⁷*

Tercümesi:

Kelebek ve yıldızlar gibi şaşkın olmayınız
Akıllı (iseniz) işârete yoktur ihtiyacınız
Herkes ahirette Allah'ın bağışlamasını diler
Bugün inan ihtiyaçlar kabesi (gibi)dir Biyâre
Artık malumdur ki Tûr-i münâcât'tır Biyâre

Abdülkerim Müderris, *Biyâre Tekkesi*'nde bölgedeki yetim ve sahipsiz çocukların da eğitim gördükleri ve yatılı imkânlardan istifade ettiklerinden bahseder. Ayrıca bu yetim çocuklardan Abdürrahim b. Osman el-Binavestî'nin kardeşi Süleyman ile beraber tekkede barındıkları dönemde imkânların kısıtlı olması sebebiyle kışın tek battaniyeyle idare ettiklerini ve üşüyüp hasta olmamaları için şeyh efendinin gecenin bir vakti tatlı su (şerbet) getirerek kendilerine içirdiğini nakleder.⁴⁸

Biyâre Medresesi'nde imamlık görevini uzun süre Şeyh Bahaüddin yürütmüştür. Biyâre'nin bütün postnişinlerini gören ve hepsine imamlık yapan Şeyh Bahaüddin'e kısaca Şeyh Baha denmiştir. Halk arasında "İmâmü'l-Evliyâ" olarak tanınan Şeyh Baha yaklaşık altmış yıl bu görevi yürütmüş ve en kötü zamanlarda bile tekkeden ayrılmamıştır.⁴⁹

Biyâre Medresesi bazı kısa fasıllar hariç süreklilik arz eden eğitimi ile çok sayıda aydın şahsiyetin yetişmesine ve bölgede bilinçli bir toplumsal yapının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Tanınmış mutasavvıf ve âlimlerinin dışında Fethullah Heme Kerim, Nasrullah Fethullah, Rahman Fethullah, Vesta Heme Hüseyin, Hacı Heme Veys, İzzet Heme Kerim, Mamosta Mele Musa Habib, Faik Abdulvahid, Mamosta Burhan Mahmud, Mamosta Heme Emin Havramanî, Mamosta Heme Ali gibi çok sayıda aydın şahsiyetin Biyâre'de yetiştiği bilinmektedir.⁵⁰

47 Muhsin Müftü, *Gevher-i Hakikat*, I, 220.

48 Müderris, *Ulemaunâ*, s. 289.

49 Muhsin Müftü, *Gevher-i Hakikat*, I, 218.

50 Muhammed, *Serburdêki Hevraman*, s. 1302-1303.

Biyâre Medresesi yaklaşık iki asırdan beri ilimle donanmış ve tasavvufî eğitimle rûhen gelişmiş dirayetli ve mütevazı şahsiyetler yetiştirmiştir. Bu şahsiyetler Süleymaniye bölgesi başta olmak üzere Irak, İran, Anadolu ve İstanbul'a kadar çok farklı bölgelerde görev yapmışlardır.

Abdulkadir ed-Dağistanî Biyâreyi ziyarete gelen alim şahsiyetlerden biridir.⁵¹

1. Biyâre Medresesi/Tekkesi'nde Postnişîn Olan Hâlidî Şeyhleri

a. Şeyh Osman Siracüddin et-Tavîlî

Şeyh Osman Mevlana Hâlid'in 1236/1820'da Süleymaniye'den Bağdat'a gidişinin ardından⁵² Havraman bölgesine dönmüş ve Biyâre ve Tavîle'de yoğun olmak üzere bölgenin farklı noktalarında irşad faaliyetlerini yürütmüştür. Şeyh Osman'ın sürekli Biyâre'de ya da Tavîle Köyü'nde mescid olarak kullanılan zaviyesinde kaldığı söylenemez. O belli aralıklarla her iki köydeki medrese ve camilerde ilim ve irşad faaliyetlerini sürdürmüştür. Bu nedenle o hem *Biyâre Medresesi/Tekkesi*'nin hem de *Tavîle Zaviyesi*'nin ilk postnişînidir.

Şeyh Osman ömrünün son yıllarını Tavîle'de geçirmiş ve oradaki zaviyesinde vefat etmiştir.⁵³

b. Ömer Ziyaüddin el-Biyârî (v. 1318/1900)

Biyâre Medresesi(Tekkesi)'nin ikinci postnişîni olan Şeyh Ömer Ziyaüddin Şeyh Osman Siracüddin'in oğludur. 1255/1839 yılında Biyârede doğmuştur. İlk eğitimini ilim ve tasavvuf ocağı olan ailesinden alan Şeyh Ömer, Kur'an-ı hatmedip sıralı ilimleri okumaya başlamıştır.

Babası Şeyh Osman Siracüddin onun *Talabânî Tekkesi*'nin postnişîni Şeyh Abdurrahman Hâlis el-Kerkükî (v. 1275/1858)'den istifade etmesi ve yanında tasavvufî eğitim görmesi için Kerkük'e göndermiştir. Fakat Kerkük'teki tekkede çok rahat hareket edip tasavvufî eğitimin gereklerinden uzaklaştığını işitince onu hemen geri çağırıp kendi gözetimi altında medrese eğitimini ikmal ettirmiş ve tasavvufî eğitimden geçirerek ona tarikat icâzeti vermiştir. Şeyh Ömer, irşad icazeti bulunduğu halde babasının emri üzerine kardeşi Şeyh Muhammed Bahauddin'in gözetiminde Tavîle Köyü'ndeki ilmî ve tasavvufî faaliyetlere yardımcı olmuştur. Kardeşi Muhammed Bahauddin'in 1298/1880 de vefatından sonra Tavîle Köyü'nden ayrılarak Biyâre'ye gelmiş

51 Muhsin Müftü, *Gevher-i Hakikat*, II, 237.

52 Haydarî, *el-Mecdü't-tâlid*, s. 37.

53 Müderris, *Yâd-ı Merdân*, II, 31.

ve ailesiyle oraya yerleşmiştir. Bilahare Bağdat, Necef ve Kerbela şehirlerine giderek oraları ziyaret eden Şeyh Ömer Biyâre'ye döndükten sonra sırasıyla Hanekîn, Kazrabât ve Kifrî bölgelerine birer tekke kurmuştur.⁵⁴

Şeyh Ömer uzun bir süredir *Biyâre Medresesi*'nde devam ettirilen ilim ve irşad faaliyetlerinde medresenin artık ihtiyaca cevap veremediğini görünce 1307/1889 tarihinde müştemilatıyla beraber müstakil bir tekke ve medrese yaptırmıştır.⁵⁵ Şeyh Ömer döneminde *Biyâre Medresesi*'nde çok sayıda talebe eğitim görmüş ve mezun olmuşlardır. Sonradan bir kısmı çok yüksek mevkilere gelen bu talebeler içinde Irak müftülerinden Şeyh Kâsım Kaysî, Molla Abdullah el-Vulzî, Molla Zeynelabidin en-Nûdşî, Molla Abdullah Kânî Sâânânî, Molla Abdullah el-Ubeydî, Molla Mustafa el-Hurmâlî gibi âlimler yer almaktadır.⁵⁶

Şeyh Ömer Ziyaüddin ilim talebeliğini müritlikten daha önde görür ve talebelere çok değer verirdi. Tekkeye dinî ilimlerle ilgili kitap getirildiğinde yahut kendisine hediye kitap gönderildiğinde Allah'a şükreder ve bu eserlerle dinine hizmeti nasip ettiği için şükür secdesine kapanırdı.⁵⁷ Kendisine Osmanlı Devleti'nin tahsis ettiği aylık üç lira maaşı önce fakir ve muhtaçlara dağıtmış bir süre sonra ise bu aylığı almayı reddetmiştir. Neden bunu yaptığını soranlara ise buraya insanlar her taraftan gelip kalırlar ve Ben "Beytü'l-Mal"den tahsis edilen bir paranın sorumluluğunu ve vebalini yüklenemem diye cevap vermiştir. Aynı şekilde Kaçar Şahı Nasruddin'in⁵⁸ tekkenin bütün masraflarını karşılamaya hazırım teklifine de olumsuz cevap vererek nazikçe reddetmiştir.⁵⁹

Şeyh Ömer Ziyaüddin hafî zikrin yanında cehri zikir de çeğktirmesi, ilime, eğitime ve farklı kültürlere ilgisi, kullandığı "Feyzî" lakabıyla Arapça, Farsça

54 Müderris, *Yâd-ı Merdân*, II, 130-131; Muhammed, *Serbürdeki Havraman*, s. 574-575.

55 Müderris, *Ulemaunâ*, s. 413.

56 Müderris, *Ulemaunâ*, s. 413.

57 Müftü, *Gevber-i Hakikat*, I, 213-214.

58 Muhammed Şah'ın 1848 yılında ölümü üzerine tahta oturan Nasruddin Şah dönemi 1848-1896 yılları arasını kapsamaktadır. Ülke idaresinin aksayan yönlerini görüp ıslahatlarda bulunmuştur. İran'da gittikçe artan İngiliz ve Rus nüfuzu Nasruddin Şah'ı olumsuz etkilemiştir. Çok sayıda kadınla evli olmasının yanında seyahate ve avcılığa merakıyla bilinmektedir. Toplam on altı ay süren üç Avrupa seyahatinden bahsedilir. Onun döneminde İran'ın sosyal hayatının değıştiğı ifade edilir. Şah 1895'te öldürülmüştür. Bk. Yılmaz Karadeniz, *İran'da Sömürgecilik Mücadelesi ve Kaçar Hanedanı(1795/1925)*, Bakış Yayınları, İstanbul 2006, s. 174-241.

59 Müftü, *Gevber-i Hakikat*, I, 214.

ve Kürtçe şiir yazmadaki kaabiliyetiyle⁶⁰ seleflerinden farklı bir mutasavvıf olduğunu ortaya koymuştur.

Şeyh Ömer Ziyaüddin'in çok sayıda halifesinden bahsedilir. Bunlardan tespit edilebilenler şunlardır:⁶¹

1. Şeyh Necmüddin el-Biyârî/oğlu
2. Şeyh Alaaddin el-Biyârî/oğlu
3. Şeyh Tacuddin/yeğeni
4. Molla Kadir el-Biyârî
5. Şeyh Kadir el-Abâbeylî
6. Molla Kadir el-Abâbeylî
7. Molla Muhammed el-Pejderî
8. Şeyh Ma'rûf en-Nergisecârî
9. Molla Resûl Hâfız
10. Molla Resûl Keçel
11. Seyyid Abdullah el-Belberî
12. Seyyid Ahmed el-Kelcî
13. Şeyh Molla Veysi el-Pejderî
14. Şeyh Molla Hıdır
15. Molla Abdurrahman Gevre
16. Molla Abdurrahman Biçûk
17. Şeyh Emin el-Bîjveyî
18. Şeyh Molla Kadir Dîvâne
19. Baba Şeyh es-Seyrî
20. Hacı Seyyid Ali es-Sefâhâne
21. Hacı Seyyid Fethullah Gûl
22. Molla Muhammed el-Bîdenî
23. Şeyh Muhammed Emin Bayramâvâ
24. Şeyh Abdullah ed-Dîmeyevî
25. Halife Allahkerim el-Vesneyî
26. Şeyh Selîm et-Tahtî
27. Şeyh Ali el-Karadağî
28. Molla Abdülazîm es-Sineyî
29. Molla Muhammed es-Sünnetî
30. Molla Muhammed Emin eş-Şerîfâvâyî

60 Müderris, *Yâd-ı Merdân*, II, 137-177; Farhad Shakely, "The Nakshbandi Sheiks of Havraman and the Heritage of Khâlidiyya-Muceddidiyya in Kurdistan", *Naqshbandis in Western and Central Asia* (ed. Elisabeth Özdalga), Swedish Research Institute in İstanbul 1999, s. 92-93.

61 Müderris, *Yâd-ı Merdân*, II, 225-226.

31. Molla Şeyh Taha el-Bâlisânî
32. Hacı Molla Abdullah el-Pesvî
33. Şeyh Şemsüddin es-Sakızî
34. Molla Ömer el-Vâşemezî
35. Şeyh Said Fazlî el-Bağdadî
36. Şeyh Ahmed ed-Deyrî
37. Halife Ali el-Kerkükî
38. Hacı Şeyh Arif el-Kazrâbâdî
39. Halife Abdi el-Hanekînî
40. Molla Ahmed el-Kânîkeveyî
41. Şeyh Kasım Kaysî el-Bağdadî

On erkek çocuğu bulunan Şeyh Ömer bunlardan ikisine irşad izni vermiştir. Bunlar Şeyh Necmüddin ve Şeyh Alaaddin'dir. 1318/1900 yılında vefat eden Şeyh Ömer'in kabri *Biyâre Tekkesi*'nde bulunmaktadır.⁶²

c. Necmüddin el-Biyârî (v. 1337/1918)

Şeyh Necmüddin 1280/1863 de Tavîle'de dünyaya geldi.⁶³ Ailesinde aldığı ilk eğitiminin ardından Molla Hamid Katib'in yanında medrese eğitimine başladı. Biyâre'deki medresede Sarf, Nahiv ve diğer alanlarda dersler aldı. Hat sanatında mahir olan Şeyh Necmüddin aynı zamanda şiir ve edebiyat alanında da yüksek bir seviyeyi yakaladı.⁶⁴

Kendisinden büyük abisi Şeyh Alaaddin'le beraber Tavîle Zaviyesi'nde postnişin olan amcaları Şeyh Muhammed Bahauddin'den tasavvufî eğitim aldılar. Şeyh Necmüddin tarikat icâzeti aldıktan sonra Biyâre'de irşad hizmetlerinde babasına yardımcı oldu. Onun vefatından sonra Biyâre Tekkesi'nde posta oturdu.⁶⁵

Son derece kanaatkâr, mütevazı bir kişiliğe sahip olan Şeyh Necmüddin, ilmî eserlerin mütalaasına ve âlimlerle oturup kalkmaya önem verirdi. Çok sayıda kişinin medrese ve tasavvufî eğitimiyle ilgilenen Şeyh Necmüddin 1337/1918 de vefat etti. Biyâre'de babası Şeyh Ömer Ziyaüddin'in yanına defnedildi.⁶⁶

62 Müderris, *Ulemaunâ*, s. 413.

63 Müderris, *Yâd-ı Merdân*, II, 231.

64 Müderris, *Yâd-ı Merdân*, II, 231; Müderris, *Ulemaunâ*, s. 602; Muhammed, *Serbürdeki Havraman*, s. 579.

65 Müderris, *Ulemaunâ*, s. 603.

66 Müderris, *Yâd-ı Merdân*, II, 232.

d. Şeyh Alaaddin Biyârî (v. 1373/1953)

Şeyh Alaaddin 1280/1863 yılında Tavile Köyü'nde dünyaya gelmiştir. Babası Şeyh Ömer Ziyaüddindir. Şeyh Alaaddin çocukluğunda ailesinde gördüğü ilk eğitiminin ardından medreseye yönelmiş ve sıralı medrese kitaplarını okumuştur. Medrese eğitiminin ardından kardeşi Şeyh Necmüddin ile beraber amcaları Şeyh Muhammed Bahaüddin'in yanında tasavvufî eğitim görmüştür.⁶⁷ Babasının vefatı üzerine kardeşi Şeyh Necmüddin Biyâre Tekkesi'nde posta oturunca o da Halepçe ile Biyâre arasında yer alan Dereşiş Köyüne giderek orada bir tekke kurmuştur. Fakat Dereşiş'te uzun süre kalamamıştır. Zira bir yıl sonra İran Havramanı'nda hısımlarının bulunduğu Servâbâd Köyü'ne giderek orada iki yıl ikamet etmiştir. O bölgenin yerel yöneticileri olan kayınbiraderleri tekke ve medrese kurması ve hizmetlerini yürütebilmesi için Durud Köyü'nü ve gelirlerini kendisine bağışlamışlardır.⁶⁸

Şeyh Alaaddin Durud Köyü'ne yerleşip tekke ve medrese kurduktan sonra etrafında çok sayıda talebe ve ilim erbabı toplanmıştır. Bu sayede Durûd Tekkesi İran'ın kuzeybatısında yaşayan Sünnî kesim arasında ilim ve irşad faaliyetlerinin yürütüldüğü ciddi bir merkez haline gelmiştir. Birinci Dünya Savaşının devam ettiği 1336/1917 yılında meydana gelen kıtlık ve yokluk sebebiyle halk zor durumda kalınca Şeyh Alaaddin elindeki tüm maddi olanakları kullanarak halkın sıkıntılarını gidermeye ve fakirlere yardım etmeye çalışmıştır.⁶⁹

1338/1919 yılında İran'dan Biyâre'ye dönen Şeyh Alaaddin kardeşi Şeyh Necmüddin ve oğlu şeyh Nureddin'in vefat etmelerinden sonra Biyâre Tekkesi'nde postnişin olmuştur.⁷⁰

Şeyh Alaaddin'in yanında tasavvufî eğitim gören çok sayıda âlim şahsiyet içinde irşad izni verdiği halifelerinden tespit edilenler şunlardır⁷¹:

1. Hacı Seyyid Baba Şeyh el-Kajâvî
2. Hacı Mamosta Molla Bakır
3. Şeyh Abdullah el-Bânî el-Horremtâyî
4. Molla Abdullah en-Nemşîrî
5. Mamosta Molla Heme Said el-Abâbeylî
6. Şeyh Abdülvehhab en-Nergîsecârî
7. Şeyh Sıddik en-Nergîsecârî

67 Muhammed, *Serbürdeki Havraman*, s. 580.

68 Müderris, *Ulemaunâ*, s. 404.

69 Müderris, *Ulemaunâ*, s. 405.

70 Muhammed, *Serbürdeki Havraman*, s. 580.

71 Müftü, *Gevher-i Hakikat*, I, 301-302

8. Şeyh Abdülkerim el-Haneşorî
9. Şeyh Heme Said
10. Şeyh Ömer b. Şeyh Muhammed el-Karadağî
11. Şeyh Baba Resul el-Mîresorî
12. Molla Arif
13. Molla Nasrullah el-Bânî
14. Molla Ahmed Şefik
15. Molla Kadir el-Gelâlî
16. Molla Hıdır el-Âlânî
17. Şeyh Molla Sadık el-Mâvilî
18. Şeyh Molla Muhammed el-Bîtevâtî
19. Şeyh Molla Ahmed el-Vertî
20. Şeyh Molla Muhammed Emin el-Karnakavî
21. Şeyh Kâke Molla es-Serdeştî el-Vâşemezîni
22. Şeyh Abdülkadir el-Hevtâşî
23. Şeyh Abdullah el-Evbârî
24. Şeyh Mollan Muhammed Emin el-Mevlânâbâdî
25. Şeyh Abdülhak Hamid Mestûnî el-Musilî
26. Mamosta Molla Abid el-Abâbeylî
27. Mamosta Molla Muhammed Emin b. Molla Muhammed Sâdık
28. Molla Arif el-Volejîrî
29. Molla Said el-Bâlekî
30. Molla Mahmud el-Veysî
31. Seyyid Hüsameddin es-Sakızî
32. Molla Zahid b. Molla Muhammed es-Sünnetî
33. Baba Molla b. Molla Muhammed es-Sünnetî
34. Şeyh Raûf es-Safahânevî
35. Hacı Ma'sûm b. Hacı Şeyh Muhammed Arif eş-Şâroçkeyî
36. Şeyh Hüseyin Ramazanî el-Hâlidî
37. Şeyh Abdullah Ahrar b. Hacı Ahmed el-İzzî

İlim ve irşad faaliyetlerini düzenli olarak sürdüren Şeyh Alaaddin 1373/1953 yılında vefat etmiş ve Biyâre Tekkesi'nde kabirleri bulunan babası Şeyh Ömer Ziyaüddin ve kardeşi Şeyh Necmüddin'in yanına defnedilmiştir.⁷²

Biyâre'de yan yana yatan Şeyh Ömer Ziyaüddin ve iki oğlu Şeyh Necmüddin ve Şeyh Alaaddin ile İstanbul'da vefat eden torunu Şeyh Osman-ı Sâni için Biyâre'deki kabirlerine şu satırlar yazılmıştır.⁷³

72 Müderris, *Ulemaunâ*, s. 406.

73 Müftü, *Gevher-i Hakikat*, III, 159.

مه زارى شير مه ردانى طه ريقه ى ثالى عوسمانى
ضياء الدين ونجم الدين علاء الدين عوسمانى

Tercümesi:

“Osman(Siracüddin et-Tavîlî)’nın tarîkatı(na mensup) aslanların yattığı mezarısın.

(Ömer) Ziyaüddin, Necmüddin, Alaüddin ve Osman’sın.”

e. Osman Siracüddin-i Sâni

Şeyh Osman-ı Sâni 1314/1896 yılında Safiâvâ Köyünde dünyaya geldi.⁷⁴ Ailesinden aldığı ilk eğitimin ardından Arapça ve İslâmî ilimlerle medrese eğitimini devam ettirdi. Medrese yıllarında Farsça’yı da ihmal etmedi. Biyâre ve Durûd medreselerinde aldığı eğitimin sonunda hocalarından Molla Hüseyin Tahir Bûğî’den ilim icâzeti aldı.⁷⁵

Babası Şeyh Alaaddin el-Biyârî’nin vefatından sonra Biyâre Tekkesi’nde posta oturdu. 1958 yılına kadar ilim ve irşad faaliyetlerini aralıksız sürdüren Şeyh Osman-ı Sâni, Irak’taki siyasî ortamın müsait olmayışı sebebiyle 1959’da İran’a göç etti.⁷⁶ Orada ilim ve medrese ehli kişilerce takdir edilen ve saygı gösterilen Şeyh Osman-ı Sâni babasının kurduğu *Durûd Tekkesi*’ni yeniden faal hale getirdi. İran’ın farklı bölgelerine yaptığı seyahatler sonucu İran’ın kuzeybatısına düşen Sünnî bölgelerde ve Taliş mıntıkasındaki Hâlidî mensupları arasında güçlü bir bağ kurdu. Hâlidîliği daha etkin yayabilmesi için yeni medrese ve tekkeler kuruldu. Onun İran’da bulunduğu yaklaşık yirmi yıllık dönemde Hâlidî mensuplarının sayısı ve etkinliklerinde artış olmuştur.⁷⁷

Şeyh Osman-ı Sâni’nin etrafında toplanan tanınmış şahsiyetler içinde Pûnil bölgesinden Seyyid Muhammed Şerefi, Şeyh Cemâleddin ve kendisine methiyeler dizen Anberânlı Harun Şefikî gibi âlim ve mutasavvıf şahsiyetler yer almaktaydı.⁷⁸ Şeyh Osman-ı Sâni’nin irşad faaliyetleri sayesinde İran’ın sünnî bölgelerinde yaşayan çok sayıda kişi Nakşibendî-Hâlidî koluna bağlanmıştır.

1979’da İran’da gerçekleşen devrim sonrası Irak’a dönen Şeyh Osman, Bağdat’ta ikamet etmeye başladı. 1990 yılında Türkiye’ye göç eden Şeyh

74 Müftü, *Gevher-i Hakikat*, I, 94; Muhammed, *Serbürdeki Havraman*, s. 583.

75 Muhammed, *Serbürdeki Havraman*, s. 583.

76 Muhsin Müftü, *Gevher-i Hakikat*, II, 347-348.

77 Algar, *Nakşibendilik*, s. 331-338.

78 Algar, *Nakşibendilik*, s. 336.

Osman İstanbul'a yerleşti. Şeyh Osman için Hadımköy civarında bir dergâh yapıldı ve 1997 yılında vefat edinceye kadar orada irşad faaliyetlerini sürdürdü. Şeyh Osman Hadımköy'deki dergâhın bahçesine defnedildi.⁷⁹

2. Biyâre Medresesi'nde Müderrislik Yapan Şahsiyetler

Biyâre Medresesi aynı isimli tekkenin ayrılmaz bir parçasıdır. Haddizatında medrese ve tekkenin birlikteliği Hâlidî tasavvuf geleneğinin en belirgin özelliklerinden biridir.⁸⁰ Biyâre'de postnişîn olan Hâlidî şeyhleri başta Şeyh Osman Siracüddin et-Tavilî olmak üzere her biri aynı zamanda ilim icazetli müderris kimlikli şahsiyetlerdir. Fakat ilim ve irşad faaliyetlerinin yoğunluğu ve medrese eğitimi gören talebelerin sayısının çok oluşu postnişîn olan şeyhin dışında bir veya birden çok müderrisin istihdamını zorunlu kılmıştır. Bu nedenle Biyâre Medresesi'nde ilim ve tedrisattaki maharetiyle tanınmış büyük şahsiyetler zaman zaman müderris olarak görevlendirilmiştir. Medresenin tanınmış eski müderrisleri arasında Molla İsmail Biyârî, Abdülkerim Berzençî (v. 1213/1798) ve Molla İbrahim b. İsmail Biyârî (v. 1250/1834) gibi müderrisler yer alır.⁸¹

Biyâre Medresesi Şeyh Osman Siracüddin et-Tavilî'nin postnişîn olmasıyla beraber ilmî ve tasavvufî faaliyetlerle daha da aktif bir rol üstlenmiştir. Medrese adı baki kalmakla birlikte medrese-tekke özellikli bir eğitim kurumu olarak hizmet vermeye devam etmiştir. Nakşbendî tarikatının bir merkezi haline gelen Biyâre Medresesi'nde yeni dönemde müderrislik yapan şahsiyetler içinde tespit edebildiklerimiz şunlardır:⁸²

1. Molla Mahmud Dişeyî
2. Molla Ahmed en-Nudşî (v. 1302/1884)
3. Molla Abdülkadir el-Kânikeveî (v. 1338/1919)
4. Molla Taha el-Balısânî (v. 1340/1921)
5. Molla Arif Hecîcî
6. Molla Abdülazîm Müctehidî
7. Molla Yusuf Gebeyî
8. Molla Muhammed İbnu'l-Kadir
9. Molla Abdülkerim Bahçeyî
10. Molla Seyyid Hüseyin Tarbûhî
11. Molla Bakır Bâlekî

79 Muhammed, *Serbürdeki Havraman*, s. 583-584; Algar, *Nakşbendilik*, s. 338

80 Abdulcebbar Kavak, *Mevlânâ Hâlid-i Bağdadî ve Hâlidî Tasavvuf Gekeneğinin Tarihi Gelişim Süreci*, (Basılmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2013, s. 164-165.

81 Müderris, *Ulemâna*, s. 24, 321.

82 Müftü, *Gevher-i Hakikat*, I, 254-257, 297.

12. Molla Abdullah Katib
13. Seyyid Bakî b. Seyyid Hasan
14. Molla Resûl Lâcânî
15. Molla Ahmed Durûdî⁸³
16. Şeyh Muhammed Bâlisânî
17. Molla Ahmed Reş
18. Molla Muhammed b. Molla Bahaüddin
19. Şeyh Haydar b. Şeyh Ali
20. Abdülkerim Müderris (v. 2005)

Şeyh Osman Siracüddin postnişîn olduktan sonra da ilim ve tedrisattan hiç kopmamıştır. Tasavvufi faaliyetlere paralel olarak tedrisatla da uğraşmıştır. Şeyh Osman'a tedrisat hususunda yardımcı olan Molla Mahmud Dişeyî aynı zamanda bütün çocuklarının da hocalığını yapmıştır.⁸⁴

Şeyh Osman Siracüddin'in vefatıyla Biyâre'de irşad makamına oğlu Şeyh Ömer Ziyâüddin oturmuştur. Şeyh Ömer Ziyâüddin de babası gibi ilmî faaliyetlere ve tedrisata düşkün bir mutasavvıf olarak medresenin başına tecrübeli bir müderrisi görevlendirmek istemiştir. Bu amaçla o dönem ilim ve tedrisat alanındaki başarısıyla adından bahsedilen Molla Abdulkadir Kânî-keveî'ye bir mektup yazarak onu Biyâre'ye davet etmiş ve Biyâre Medresesi'nin baş müderrisliğini teklif etmiştir. Molla Abdulkadir Şeyh Ömer'in bu teklifini kabul ederek Biyâre'ye gelmiştir. Şeyh Ömer Fatıma adındaki kızını Molla Abdulkadir'le nikâhlanmış⁸⁵ bu şekilde damadı olarak uzun süre Biyare'de hizmet etmesini sağlamıştır.

Molla Abdulkadir yirmi yıldan fazla Biyâre Medresesi'nde tedrisatla uğraşmıştır. Bu süre zarfında çok sayıda talebe yetiştiren Molla Abdulkadir'in ilim icâzeti verdiği şahsiyetler içinde;

1. Molla Kadir b. Molla Mü'min
2. Molla Abdurrahim el-Çurustânî
3. Molla Kadir es-Sûfî
4. Molla Abdullah el-Abâbeylî
5. Molla Muhammed Cuvanrûdî
6. Molla İshak Hecîcî
7. Molla Zeynelabidin en-Nudşî
8. Molla Rahîm el-Hevşârî
9. Molla Nasîh el-Kerkükî

83 Müderrislerden 12-15. sıralarda isimlerine yer verdiklerimiz baş müderris Molla Bakır Balekî'ye yardımcı olan müderrislerdir. Bk. Müftü, *Gevher-i Hakikat*, III, 314.

84 Müderris, *Yâd-ı Merdân*, II, 125.

85 Müderris, *Yâd-ı Merdân*, II, 426-427; Müftü, *Gevher-i Hakikat*, I, 123.

10. Molla Abdullah el-Pesevî
11. Molla Ömer es-Serdeştî
12. Molla Fettah el-Hattî
13. Molla Aziz er-Ruhzâyî
14. Molla Mustafa el-Hurmâlî
15. Molla Selahaddin el-Paveyî
16. Molla Bahaüddin ed-Dezâverî
17. Molla Heme Said el-Abâbeylî
18. Şeyh Baba Resûl Beydenî
19. Şeyh Mustafa Müftü
20. Molla Aziz Perîs gibi âlim şahsiyetlerin adı geçmektedir.⁸⁶

Şeyh Ömer Ziyâüddin'den sonra yerine geçen oğlu Şeyh Necmüddin el-Biyârî de ilmî ve tasavvufî ortamın devamı için etrafında çok sayıda âlim ve müderris bulundurmıştır. Bunlardan Molla Abdulkadir Müderris, Molla Kadir b. Molla Mümin, Molla Kadir es-Sûfî, Molla Mustafa el-Hurmâlî, Molla Ağa Muhammed b. Seyyid Hasan el-Çûrî ve Şeyh Baba Resul el-Beydenî isimlerini tespit edebildiğimiz şahsiyetlerden birkaçıdır.⁸⁷

Şeyh Necmüddin Biyarî'nin vefatından sonra Molla Hüseyin b. Molla Gevre, Baba Resûl Beydenî, Şeyh Molla Ahmed Reş ve Molla Taha Bâlisânî gibi müderrisler 1346/1927 yılına kadar kısa dönemlerle müderrislik yapmışlardır. Daha önce uzunca bir süre Biyâre Medresesi'nde baş müderrislik görevini yürüten Molla Abdulkadir Kânîkeveî gibi bir müderris arayan Şeyh Alaaddin, daha önce Biyâre Medresesi'nde eğitim görmüş olan Abdülkerim Müderris'i 1347/1928 yılında Biyâre'de müderris olarak görevlendirmiştir. Müderris bu görevi yirmi dört yıl sürdürmüştür. Müderris'in her gün sabahdan akşam namazı vaktine kadar yaklaşık elli talebeyi okuttuğu ve onun döneminde çok sayıda talebenin iyi bir ilmî birikimle medreseden mezun olduğu belirtilir.⁸⁸

3. Biyâre Medresesi'nde Yetişmiş Şahsiyetler

Biyâre Medresesi Şeyh Osman Siracüddin et-Tavilî tarafından bir Nakş-bendî-Hâlidî tasavvuf okulu haline getirilmeden önce de çok sayıda âlimin yetiştiği bir merkez olmuştur. Bu âlimler içinde İbrahim el-Biyârî, Berzencî ailesi mensubu ve *Abdurrahman Paşa Medresesi* müderrislerinden Seyyid Abdülkerim el-Berzencî ile bu iki âlimin talebesi ve ileride bölgeyi ilim ve tasavvuf alanında derinden etkileyecek olan Mevlânâ Hâlid-i Bağdadî gibi şahsiyetler yer almaktadır.

86 Müderris, *Yâd-ı Merdân*, II, 428.

87 Müderris, *Yâd-ı Merdân*, II, 232.

88 Müftü, *Gevher-i Hakikat*, I, 217.

Bu medrese Şeyh Osman Siracüddin'in postnişin olduğu 1236/1820'dan günümüze kadar faaliyetlerini sürdürmüş ve bu ilim merkezinde Irak, İran ve Anadolu'da hizmetleri görülen çok sayıda âlim ve mutasavvıf yetişmiştir. Bunlardan tespit edebildiklerimizin isimlerini zikretmek istiyoruz:⁸⁹ Abdurrahman Ebü'l-vefâ en-Nakşbendî (v.1285/1868), Şeyh Nebi el-Mavilî (v. 1291/1874), Molla Hamid el-Bîsârânî (v. 1312/1894), Molla Abdullah el-Merivânî el-Kânîsânânî (v. 1332/1913), Selim es-Senendecî (v. 1333/1914), Şemsüddin Kesnezânî (v. 1397/1977), Emin b. Muhammed el-Hal (v. 1350/1931), Baba Ali et-Tekveyî (v.1359/1940), Bahaüddin b. Muhammed (el-İmam)(v. 1368/1949), Molla Aziz b. Muhammed, Molla Mahmud el-Kânîmirânî, Molla Selahuddin el-Fâvecî, Molla Mustafa el-Müftü (v. 1387/1967), Abdürrahim Mevlevî (v. 1300/1882), Abdürrahin el-Çürîstânî (v. 1334/1915), Abdürrahim b. Osman el-Binavesûtî (v. 1355/1936), Süleyman b. Osman el-Binavesûtî, Molla Abdürrahm el-Hûşârî (v. 1363/1944), Abdülaziz el-Müctehidî (v. 1360/1941), Abdülaziz el-Müftü (v. 1366/1947),⁹⁰ Molla Abdülaziz el-Pîrsî (v. 1360/1941), Şeyh Kasım el-Kaysî,⁹¹ Molla Fettah el-Hattî, Molla Nasîh el-Kerkükî, Molla Abdullah el-Ubeydî, Muhammed Said el-Ubeydî, Molla Abdülkadir b. Mümin (v. 1326/1907), Molla Abdülkadir es-Sûfî (v.1372/1953), Şeyh Baba Resûl (v. 1363/1944), Baba Şeyh el-Kajavî, Abdülkadir el-Celâlî (v. 1365/1946), Abdülkerim el-Hâneşûrî (v. 1361/1942), Abdullah el-Vulzî (v. 1360/1941), Abdullah b. Şeyh Kadri (v. 1357/1938), Şeyh Abdüllatif b. Muhammed (v. 1346/1927),⁹² Ömer es-Serdeştî (v. 1350/1931), Muhammed Muhyiddin b. Ömer Ziyaüddin et-Tavilî (v. 1336/1917), Molla Muhammed el-Kestânî (v. 1334/1915), Molla Muhammed Emin el-Bîjevî (v.1380/1960), Molla Muhammed Said el-Ubeydî (v. 1346/1927), Molla Mustafa er-Ribâtî, Şeyh Marûf en-Nergîsecârî (v. 1331/1912).

Biyâre Medresesi'nde ilim icâzeti alan şahsiyetlerden isimleri tespit edilenler ise şunlardır:⁹³ Molla Esedullah et-Tâlişî, Seyyid Hüsameddin el-Mukriyanî, Seyyid Bahaüddin el-Horhorî, Molla Hıdır el-Âlânî, Şeyh Ahmed es-Serdeştî, Şeyh Ömer el-İzzî en-Nakşbendî, Molla Ali el-Cuvanrûdî, Molla Mahmud el-Veysî, Molla Said el-Bâlekî, Molla Muhsin el-Mânevî, Şeyh Muhammed b. Şeyh Ma'rûf en-Nergîsecârî, Molla Muhammed Emin el-Mukriyanî, Molla Abdülkadir b. Hacı Ahmed el-Hârûnî, Molla Mecid el-Kânîsardî, Molla

89 Bu şahsiyetler için Bk. Müderris, *Ulemâunâ*, s. 24-623.

90 1318 tarihinde Bursa müftülüğüne ardından Edirne müftülüğüne tayin edilmiş fakat o bu görevleri kabul etmeyip Süleymaniyede müderrislik görevine devam etmiştir. Bk. Müderris, *Ulemâunâ*, s. 296.

91 Irak müftülüğü yapmıştır.

92 Bölgede Abdüllatif ismiyle meşhur daha önce üç Abdüllatif bulunduğu için bu zata dördüncü Abdüllatif adı verilmiştir. Bk. Müderris, *Ulema* s. 367.

93 Müftü, *Gezher-i Hakikat*, I, 299.

Ahmed el-Koveyrekî, Molla Ali el-Koveyrekî, Molla Salih b. Sûfi Abdilkadir, Molla Fettah eş-Şatırî, Molla Sıdık Hoşyarî, Molla Said el-Gelicâlî, Molla Mecid el-Veledbekî, Molla Muhammed el-Hoşyarî, Molla Muhammed b. Emin el-Bânî, Molla Abdulkadir el-Hoşnâvî, Şeyh Necmüddin el-Hevtâşî.

4. Biyâre Dışında Açılan Tekkeler

Şeyh Osman Siracüddin et-Tavilî Biyâre'de irşada başladığında var olan medreseyi kullanmış ve ayrı bir tekke açma ihtiyacı hissetmemiştir. Tavile Köyü'nde bulunduğu zamanlarda ise irşad ve hatmeler için genellikle köy mescidini kullanmıştır. Şeyh Osman 1272/1855'de Tavile de bir zaviye inşa etmiş ve bu zaviye kendisinden sonra Tavile Köyü'nde irşad makamına oturan oğlu Muhammed Bahaüddin et-Tavilî (v. 1285/1868) tarafından bü-yütülerek tekkeye dönüştürülmüştür.⁹⁴

Şeyh Osman Siracüddin et-Tavilî'den sonra Biyâre'de posta oturan Şeyh Ömer Ziyaüddin, Şeyh Osman'ın çocukları içinde en çok tekke açan kişidir. Sırasıyla Hanekin, Kazrâbât, Kifri, Biyâvile, Sedeşt ve en son Biyâre'de açtığı tekkeler⁹⁵ bölgede Nakşbendî-Hâlidîliğin yayılmasında önemli rol oynamışlardır.

Şeyh Ömer Ziyaüddin ilk olarak hiç Hâlidî tekkesinin bulunmadığı Hanekîn bölgesine bir tekke yaptırmıştır. 1301/1883 tarihinde kurduğu bu tekkede⁹⁶ tadrîsat ve irşad için Molla Muhammed el-Cuvanrûdî'yi (v.1367/1948) görevlendirmiştir.⁹⁷ Hanekîn Tekkesi'nde postnişîn ve müderris olarak görev yapanlar içinde Halife Abdi, Molla Muhammed el-Cuvanrûdî, Şeyh Tayyib el-Cuvanrûdî gibi şahsiyetlerin adı geçmektedir.⁹⁸

Şeyh Ömer Ziyaüddin'in kurduğu bir diğer tekke *Kazrâbât Tekkesi*'dir. 1303/1885 yılında kurulan bu tekke *Sa'diye Tekkesi* olarak da bilinmektedir.⁹⁹ Tekke'de ilk postnişîn olan Şeyh Arif Kızılırbâtî (v. 1360/1941) tadrîsat ve irşad faaliyetlerini ömrünün sonuna kadar yürütmüştür.¹⁰⁰ Vefatından sonra yerine oğlu Şeyh Ma'sûm Kızılırbâtî geçmiştir.¹⁰¹

94 Müderris, *Ulemâunâ*, s. 525.

95 Müftü, *Gezher-i Hakikat*, I, 213. Bu tekkeler hakkında daha geniş bilgi için Bk. Abdulcebbar Kavak, *Mevlânâ Hâlid-i Bağdadî ve Hâlidî Tasavvuf Geleneğinin Tarihi Gelişim Süreci*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2013, s. 299-303.

96 Müderris, *Yâd-ı Merdân*, II, 130.

97 Müderris, *Ulemâuna*, s. 531.

98 Müderris, *Yâd-ı Merdân*, II, 130.

99 Müderris, *Ulemâunâ*, s. 412.

100 Müderris, *Ulemâunâ*, s. 260.

101 Müderris, *Yâd-ı Merdân*, c. 2, s. 130.

1306/1888 tarihinde kurulan *Kifrî Tekkesi* de yine Şeyh Ömer Ziyâüddin tarafından yaptırılmıştır.¹⁰² Baban beylerinden Reşit Paşa'nın bağışladığı bir arsaya yapılan tekke için yeterli maddî imkân bulamayan Şeyh Ömer'in atını satmak zorunda kaldığından bahsedilir. Molla Ahmed Kanîkeveyî'nin ilk postnişini olduğu bu tekkenin yanına Şeyh Ömer Ziyâüddin'in girişimi sonucu Osmanlı sultanı ikinci Abdülhamid tarafından bir de cami yaptırılmıştır.¹⁰³

Şeyh Ömer Ziyâüddin *Kifrî Tekkesi*'nden sonra 1307/1889'da Biyâre'ye büyük bir tekke ve medrese inşa etmiştir.¹⁰⁴ Bundan üç yıl sonra yani 1310/1892 tarihinde Biyâvile Köyü'ne,¹⁰⁵ 1314/1896'da ise Sedeşt bölgesine bir tekke kurmuştur.¹⁰⁶

Şeyh Osman Siracüddin'in oğullarından Şeyh Ahmed Şemsüddin Hurmal nahiyesine bağlı Ahmedâvâ Köyü'nde bir tekke yaptırırken, diğer oğlu Şeyh Muhammed Bahaüddin ise yine Hurmal'a bağlı Gulp Köyü'nde bir tekke kurmuştur. Bu tekke vefatından sonra oğlu Şeyh Ali Hüsameddin zamanında genişletilmiştir.¹⁰⁷ Şeyh Ali Hüsameddin Biyâre'ye yakın Bahekon Köyü¹⁰⁸ ile Hurmal bölgesindeki Zelem Nehri'nin kenarında bulunan Tebekel Köyü'nde de birer tekke kurmuştur.¹⁰⁹

Biyâre Tekkesi postnişinlerinden Şeyh Alaaddin Biyârî ise 1318/1900 yılında ikamet ettiği Dereşiş Köyü'nde bir tekke yaptırmış, bilahare gittiği İran'ın Havraman mıntıkasında oradaki hısımlarının yardım ve desteğiyle *Durûd Tekkesi*'ni kurmuştur.¹¹⁰

Sonuç

Mevlânâ Hâlid-i Bağdadî'nin Süleymaniyeli ilk halifesi olan Şeyh Osman Siracüddin et-Tavilî, Irak'taki Hâlidî şeyhleri içinde en geniş silsileyi oluşturan kişidir. 1226/1811 yılında intisap ettiği Mevlânâ Hâlid-i Bağdadî'den 1228/1813 yılında tarikat icâzeti almıştır. 1236/1820 yılına kadar Halepçe bölgesinde kısa süreli olarak yürüttüğü irşad faaliyetleri 1238/1822'den itibaren süreklilik kazanmıştır.

102 Müderris, *Ulemâuna*, s. 412.

103 Müderris, *Yâd-ı Merdân*, c. 2, s. 130-131.

104 Müftü, *Gevher-i Hakikat*, c. 1, s. 213.

105 Müderris, *Yâd-ı Merdân*, c. 2, s. 131.

106 Müderris, *Yâd-ı Merdân*, c. 2, s. 131.

107 Müderris, *Ulemâuna*, s. 402.

108 Müderris, *Ulemâuna*, s. 254.

109 Müderris, *Ulemâuna*, s. 260.

110 Müderris, *Ulemâuna*, s. 404.

Şeyh Osman Siracüddin'in postnişin olduğu Biyâre Medresesi yaklaşık 600 yıllık geçmişi ile bölgenin en köklü medreselerindedir. "Küçük Ezher" olarak da bilinen bu medresede içinde Seyyid Abdülkerim Berzencî, Molla İbrahim Biyarî ve Mevlânâ Hâlid-i Bağdadî gibi önemli şahsiyetlerin de bulunduğu çok sayıda âlim yetişmiştir. Şeyh Osman Siracüddin'in başlattığı irşad faaliyetleriyle beraber Biyâre Medresesi hem ilim ve tedrisât hem de tasavvufî eğitimin yapıldığı bir ilim ve maneviyat merkezi haline gelmiştir.

Şeyh Osman Siracüddin ve yetiştirdiği yüze yakın halifesiyle Nakşbendî-Hâlidîlik Irak-İran sınırının her iki tarafında ve Anadolu'nun bazı bölgelerinde yayılma imkânı bulmuştur. 1283/1866'da vefat eden Şeyh Osman Siracüddin'den sonra Biyâre Tekkesi'nde postnişin olan Şeyh Ömer Ziyâüddin, Şeyh Necmüddin, Şeyh Alaaddin ve Şeyh Osman-ı Sâni dönemlerinde Biyâre'de iki, Hanekîn, Tavile, Dereşiş, Kifri, Tebekel, Biyâvile, Ahmedâvâ, Bahekon, Gulp ve Durûd'da birer tekke açılmak suretiyle irşad merkezlerinin sayısı artırılmıştır.

Osmanlı padişahlarının yardım ve alakasına mazhar olan Şeyh Ömer Ziyâüddin ve Şeyh Ahmed Şemsüddin'in yanı sıra devlet tarafından Biyâre Tekkesine taamiye yardımında da bulunulduğu bilinmektedir. Biyâre Tekkesi ile ona bağlı olarak faaliyet gösteren diğer bazı tekkeler günümüzde de ilmî ve tasavvufî hizmetlerini sürdürmektedirler.

Kaynakça

Algar, Hamit, *Nakşibendîlik*, çev.:Komisyon, İnsan Yayınları, İstanbul 2007.

Azzâvî, Abbas, *Şehrezûr-es-Süleymaniye*, haz. Muhammed Ali Karadağî, Matbaatü's-Salimî, Bağdat 2000.

—————, *'Aşâiru'l-İrak I-VI*, Mektebetü'l-Hadârât, Beyrut ts.

—————, "Hulefâu Mevlânâ Hâlid", *Mecelletü'l-mecma'i'l-İlmiyyi'l-Kürdî*, 2(2), Bağdat 1974.

el-Bağdâdî, Muhammed b. Süleyman el-Hanefî, *el-Hadîkatü'n-nediyye fi âdâbi't-tarîkati'n-Nakşbendîyye ve'l-behçeti'l-Hâlidîyye*, el-Matbaatü'l-İlmiyye, Mısır 1310.

el-Beytâr, Abdürrezzak, *Hilyetü'l-beşer fi târihi'l-karni's-sâlise 'aşer I-III*, tahk.: Muhammed Behçet el-Beytâr, Dâru Sâdir, Beyrut 1993.

el-Bisârânî, Hamid Katib, *Riyâzü'l-müşâkîn fi menâkib-i Mevlânâ Hâlid Ziyâüddîn*, Yazma nüsha, Erbil 1316.

Bruinessen, Martin van, *Ağa, Şeyh, Devlet* çev.: Banu Yalkut, İletişim Yayınları, İstanbul 1992.

Buva, Tûmas, *Târîhu'l-Ekrâd*, Çev. Muhammed Teysîr Mirhan, Dâru'l-fikr, Dimaşk 2001.

el-Hânî, Abdülmecid b. Muhammed, *el-Hadâiku'l-verdiyye fi hakâiki ecillâi'n-Nakşebendîyye*, Matbaatu Ârâs, Erbil 2009.

Çefûr, Abdulla, "Aşîret-i Surçî lêkolîneveyekî le etno-cografya", *Akademi*, Hevler, sayı: 12, 2009.

Haydarî, İbrahim Fasîh, *el-Mecdu't-tâlid fi menâkibi'ş-Şeyh Hâlid*, Matbaatu'l-Âmire, İstanbul 1292.

—————, *Unvânü'l-mecd fi beyâni ahvâli Bağdad ve'l-Basra ve'n-Necd*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 2010.

Karadağî, Muhammed Ali, *Difâ'ek Le Xwendin Le Hucrekânê Kurdistanê*, Navendâ Rageyandinê Ârâ, Silêmani 2009.

Karadeniz, Yılmaz, *İran'da Sömürgecilik Mücadelesi ve Kaçar Hanedanı(1795/1925)*, Bakış Yayınları, İstanbul 2006.

Kavak, Abdulcebbar, *Mevlânâ Hâlid-i Bağdadî ve Hâlidî Tasavvuf Gelineğinin Tarihi Gelişim Süreci*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2013.

Lovat, François Xavier, *Kurdistan Land of God*, Chelsea Wharf, London, ts.

Mela Eyyub, *Pêdâçûnevek le Mêjûda Barzân*, Dâru Sipîrez, Duhok 2007.

Muhammed, Abdürrezzâk Abdurrahman, *Serbürdeki Havraman Serdâneki Tavîle*, Çaphâne-i Mahâret, Tahran 2005.

Müderriş, Abdülkerim, *Ulemâunâ fi hidmeti'l-ilmi ve'd-dîn*, Dâru'l-Hürriyye, Bağdat 1983.

—————, *Yâd-ı Merdân*, Çaphâne-i Ârâs, Hevler 2011.

—————, *Binemâleyi Zanyaran*, Ânâ Yayınevi, Tahran 1389.

Müftî, Muhsin, *Gevher-i Hakikat*, Çaphane-i Zankoyî Selahaddin, Hevler 2001.

en-Necdî, Osman b. Sind el-Vâilî, *Aşfa'l-mevârid min silsâli ahvâli'l-imam Hâlid*, el-Matbaatü'l-İlmiyye, Mısır 1310.

Sahib, Muhammed Es'ad, *Buğyetü'l-vâcid fi mektûbâtı hadreti Mevlânâ Hâlid*, Matbaatu't-terakkî, Dimaşk 1334.

Shakely, Farhad, "The Nakshbandi Sheiks of Havraman and the Heritage of Khâlidîyya-Muceddidîyya in Kurdistan", *Naqshbandis in Western and Central Asia* (ed. Elisabeth Özdalga), Swedish Research Institute in İstanbul 1999.